

NEOKLASİK İKTİSAT KURAMININ GENEL ÇERÇEVESİ ve ELEŞTİRİSİ

Hasan DUDU*

1. Giriş

Cumhuriyetin kuruluşunu takip eden 15 yılda uygulanan politikalar incelendiğinde, günümüzde baskın olarak iktisadi çalışmalara yön veren ve ana akım olarak kabul edilen neoklasik iktisat kuramının bu politikaları ve onların başarısını açıklayamadığı görülmektedir. Bu yazıda elinizdeki derginin önceki sayılarında pek çok kez incelenmiş olan bu politikaların yeniden incelenmesi yerine, bu politikaların tamamen ters düştüğü, günümüzde sadece Türkiye’de değil, tüm dünyada “tek bilimsel iktisadi kuram” olarak dikte edilen, iktisadi politikaların temeli olan neoklasik iktisat kuramının nasıl çürütülmekte olduğunu anlatacağız. Sonuçta da son 20 yıldır Türkiye’ye ‘dışa açılma adı altında’ dayatılan **IMF** politikalarına karşı çıkmanın sadece ideolojik bir mesele olmadığını fakat aynı zamanda bilimsel bir sorumluluk olduğunu göstereceğiz.

2. Neoklasik iktisat kuramının Doğuşu ve Temelleri:

Neoklasik iktisat kuramının eleştirisine başlamadan önce kuramın ortaya çıktığı dönemden ve böyle bir kurama neden ihtiyaç duyulduğundan bahsetmek yerinde olacaktır. Neoklasik iktisat kuramı 1870’li yıllarda gerçekleşen marjinalist devrimle başlamıştır¹. O yıllarda Avrupa çok ciddi bir iktisadi ve siyasi bunalımın tam ortasıydı. Kapitalist sistemin hızlı ve sınır tanımayan büyümesi, hemen hemen tüm piyasalarda oligopolistik¹ ve tekelleri yapıların ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Bu da üretim teknik ve ilişkilerini çok hızlı bir değişime uğratarak toplumsal düzende çok ciddi bir sarsıntı meydana getirdi.² Şirketlerin iç yapısı tamamen bürokratik ve hiyerarşik bir örgütlenme modeli ile değişime uğrarken sınıfsal çatışmalar eskisinden çok daha derin bir biçimde toplumsal barışı tehdit etmeye başlamıştı. Diğer taraftan uluslararası iktisadi hayatın her alanında ülkeler arası çekişme tam anlamıyla vahşi bir hal aldı ve büyük güçlerin sömürge arayışı bir çılgınlığa dönüştü. Daha evvelden uygulamaya konmuş olan altın standardıⁱⁱ ise Kıta Avrupa’sında deflasyonu körüklemekteydi.³ Kapitalizm çok hızlı bir büyümenin ardından, bir o kadar hızlı bir soğuma evresine girmişti.

1870’lere gelindiğinde, özellikle Avrupa’da, yukarıda bahsedilen bunalım tüm ulusların tüm sınıfları tarafından derin bir şekilde hissedilmekteydi. İnsanlar yavaş yavaş Marksist söyleme yönelmeye başlıyorlardı. Klasik iktisadın eleştirileri arasında Marksizm’i diğerlerinden ayıran çok önemli bir özelliği vardı.⁴ Marksizm, klasik iktisadi kendi silahıyla vuruyor ve klasik iktisadın emek değer kuramını kapitalist sömürüyü açıklamak için kullanıyordu. Bu nedenle Marksist eleştiriler o dönemde bilimsel olarak kabul ediliyor ve önemli bir yere konuluyordu. “Eğer **Marx**’ın dediği gibi komünizm hayaleti bir dönem Avrupa’nın üzerinde dolaşırsa bu kesinlikle 1870’li yıllarda olmuştu.”⁵ Avrupa’nın egemen çevreleri, **Adam Smith**’in görünmez elinin nasıl

* *Boğaziçi Üniversitesi, İktisat Bölümü Öğrencisi*

ⁱ Oligopoli piyasaya yapılan arzın büyük bir kısmının az sayıda (iki-beş arası) tedarikçi tarafından yapılmasıdır.

ⁱⁱ Altın standardı, fiyatlara istikrar sağlamak için uygulanan ve paranın değerini altın cinsinden sabitleme temeline dayanan politikalardır. Merkez bankası konumundaki kurum belirtilen değerlerden parayı altına çevirmeyi taahhüt eder. Bugün uygulanan sabit kur sisteminin temelini oluşturmaktadır.

olup da böyle bir karmaşaya yol açtığını, çok güvendikleri piyasa ekonomisinin nasıl olup da başarısız olduğunu düşünürken -birilerinin olanları ekonomik büyümenin nimetlerinden faydalanamayan halka anlatması gerekiyordu- marjinalist devrim bir can simidi gibi kapitalizmin imdadına yetişti.

Daha sonraları, 1870’lerde *Meger*, *Walrass* ve *Javons’un* önderliğinde gelişen hareketin gerçekten bir devrim olup olmadığı,⁶ veya kendilerine verilen “neoklasik” ismin önerdiği gibi klasik kuramın devamı veya “yeni sürümü” olup olmadığı çok tartışılmışsa daⁱⁱⁱ, kesin olan şey bu hareketin 19.yy’ın sonlarından itibaren iktisadi paradigmayı kökünden değiştirmiş olduğudur. *Marx*, *Ricardo* ve *Smith’in* görüşleri etrafında değişik kollardan gelişen klasik iktisat kuramının en önemli gündemi büyüme sorunu. Neoklasik iktisat kuramı ise yarattığı paradigmanın kalbine sınırlı kaynakların paylaşılması sorununu koymuştu.^{iv} Bu temel fark dışında neoklasik iktisat kuramı klasik kuramdan altı önemli noktada ayrılıyordu:⁷

a) Neoklasik iktisat kuramının ana fikri daha sonradan *Samuelson* tarafından şöyle ifade edilmiştir: “*Bütün iktisadi problemlerin temelinde basit bir prensip vardır: Belirli kısıtlamalar altında maksimizasyon yapmak.*” Bu anlayış iktisat problemlerinin çok basit bir mekanik soruna indirgenmesi anlamına gelmektedir. Neoklasik iktisat kuramı bu çerçevede tüm iktisadi hayatın, iktisadi ünitelerin iktisadi ilişkilerden elde edecekleri faydayı (veya kârı) maksimize etmesine dayanmaktadır.

b) Günümüzde halâ etkisini sürdüren faydacı siyasi iktisat çerçevesinde yeniden formüle ettikleri değer kuramı ve azalan marjinal fayda hipotezi klasiklerden farklı olarak ortaya koydukları en önemli yaklaşımlardır. Bu sayede insan davranışını akılcı hesaplamalarla fayda maksimizasyonu yapmaya dayandıran evrensel bir şablon elde etmişlerdir.

c) Malların ve üretim faktörlerinin tam olarak ikamesi prensibini geliştirmişlerdir. Böyle bir anlayış klasiklerde yoktur.^v

d) İktisadi birimlerin bireyselliği fikrini geliştirerek Marksist kuramları geçersiz kılmışlardır. Klasikler üçlü sınıf ayrımını kabul ederlerken, neoklasikler atomisite niteliğinde bir toplumsal yapı tasarlamışlardır.⁸

e) Geliştirdikleri iktisadi kanunların evrensel olduğunu iddia etmişlerdir. Bu anlayış kaynakların kısıtlılığı varsayımına dayanmaktadır. Böylece iktisadı, doğa bilimlerine (özellikle fiziğe) yaklaştırmaya çalışmışlardır. Bunu sağlamak için kuramlarında evrensel bir doğrulayıcı dil olarak matematiği kullanmışlardır.

f) Klasiklerin nesnel bir temele dayanan emek değer kuramının yerine öznel bir değer kuramı geliştirmişlerdir. Bu kurama göre bir malın fiyatı onun marjinal faydasına^{vi} eşittir. Klasikler ise bir malın fiyatını o malı üretmek için toplumsal olarak gerekli olan birim emek^{vii} cinsinden ifade etmekteydiler.

ⁱⁱⁱ Screponti “neoklasik” adı yerine “anti-klasik”in daha uygun olduğunu iddia etmektedir.

^{iv} Tüm iktisada giriş kitapları, iktisat kuramının temel probleminin sınırlı kaynaklar olduğunu bu nedenle vurgularlar.

^v Bu prensibe göre insan elma ve otomobil arasında bir seçim yapmak durumunda kaldığında her birim otomobile karşı feda edebileceği elma miktarı vardır. Yeterince elma verildiğinde otomobil talebinden vazgeçebilir.

^{vi} Marjinal fayda bir malın tüketilen son biriminden sağlanan faydadır.

^{vii} Toplumsal olarak gerekli olan emek miktarı, malın üretiminde doğrudan ve dolaylı olarak (sermaye mallarının üretiminde kullanılan) kullanılan işgücüdür.

Bu altı nokta neoklasik iktisat kuramının genel çerçevesini çizmektedir. Daha sonraları ufak tefek düzeltmeler yapıldıysa da özellikle yöntem konusunda genel yaklaşım korunmuştur.^{viii}

3. Neoklasik iktisat kuramının yükselişi ve baskın hale gelmesi

Marjinalist devrim *Menger, Javons* ve *Walrass* tarafından başlatıldıktan ve konu ile ilgili yayımlar yapıldıktan sonra 10 yıl kadar süren bir sessizlik dönemi başladı. Bu dönemde neoklasik iktisat kuramı ile ilgili yeni çalışmaların yapılmamış olması o devirde Avrupa'nın içine düştüğü iktisadi bunalımlarla açıklanabilir.^{ix} Ne var ki 1880'lerden 1890'ların ortalarına kadar neoklasik iktisat kuramı tam anlamıyla bir patlama yapmıştır. Bugün iktisada giriş kitaplarında okutulan kuramlar arka arkaya akademik makalelere konu olmaya başlamıştır. *Edgeworth, Wickstead, Pigou, Böhm-Bawerk, Wieser, Pantoleoni, Barone, Pareto, Wicksell, Cassel, Fisher, Clark* bu dönemde neoklasik iktisat kuramına katkıda bulunan en önemli iktisatçılar olmuşlardır.⁹ Bunu takip eden 30 yıl ise (*Keynes* devrimine kadar) klasik iktisat kuramlarının neoklasik açıdan yeniden incelenmesi ve geliştirilmesi ile geçmiştir. Neoklasik iktisat kuramının başarısının sebeplerini iki ayrı başlık altında inceleyebiliriz:

a) İçsel Sebepler: Neoklasik iktisat kuramı klasik kuramın açıklayamadığı, piyasada fiyat oluşumu, gelir dağılımı düzeneği, kaynakların verimli kullanılması için gerekli olan şartlar gibi konuları tutarlı bir şekilde açıklamaktaydı. Kuhn'un terminolojisiyle "*yeni kuram eskisinden çok daha fazla şeyi çok daha iyi bir şekilde aydınlatıyordu.*"

b) Dışsal Sebepler: En önemli dışsal sebep klasik kuramın ortaya koyduğu kavramlar ile kapitalizmi eleştiren sosyalistlere karşı, Avrupa egemen çevrelerinin tutarlı bir iktisat kuramı arayışı içerisine girmiş olmalarıdır. *Marshall* "*Sosyalistler faiz kuramına uzun süredir saldırıyorlardı*" derken bu gerçeği en çıplak haliyle ifade etmekteydi.¹⁰ 1870-1890 arasındaki krizlerde Avrupa burjuvazisi kapitalist sistemin serbest piyasanın anarşist karakteriyle baş edemediğini çok açık olarak görmüş ve *Adam Smith'in* görünmez elinin neden her şeyi berbat ettiğini kara kara düşünürken, serbest piyasayı kaynakları en verimli şekilde dağıtan iktisadi düzenek olarak kutsayan ve bu kutsal yapının işlememesinden işçilerin örgütlülüğünü sorumlu tutan bir kuramın gelişimini coşkuyla karşıladı.^x Daha sonraki dönemlerde de neoklasik iktisat kuramı egemen sınıflarla dirsek teması içerisinde gelişmiştir.

1890'larda krizlerden çıkan Avrupa çok büyük bir iktisadi büyüme sürecine girdi. Hızlı gelişen teknoloji ve alt yapı yatırımları Avrupa'da bir üretim patlamasıyla sonuçlanırken, artık iyice gelişen ve altın standardı uygulamasının kurlara getirdiği görece istikrarla canlanan uluslararası piyasalar tüm Avrupa ülkelerinin dış ticaretini çok geliştirmişti. Bunların yanı sıra 1870-1890 krizlerinden ders alan Avrupa burjuvazisi sömürgelerden elde ettikleri nimetleri işçi sınıfıyla da paylaşmaya başlamış

^{viii} Mesela sayısal fayda yerine sırasal fayda fikri geliştirilmiştir.

^{ix} Avrupa 1873, 1882, 1890, 1893'te arka arkaya iktisadi bunalımlar yaşamıştır. Bu bunalımlar en az 1930 bunalımı kadar ağır ve etkili bunalımlardır.

^x Erken Neoklasik iktisatçılar sendikal faaliyetlerle işçi maaşlarında meydana gelen artışlar yüzünden bir üretim faktörü olan işgücünün hak ettiğinden fazlasıyla ödüllendirildiğini (ki hakettiği üretim sürecine katılan en son birim iş gücünün ürettiği malın değerine yani işgücünün marjinal fiziksel üretkenliğine eşittir ve bu da piyasada kendiliğinden belirlenir) ve bu nedenle serbest piyasa şartlarının yerine getirilemeyerek verimsizliğin ortaya çıktığını iddia ediyorlardı. Keynes bu iddiaların sadece makro ve mikro yaklaşımların birbirine karıştırılması ile ortaya çıkmış olan bir mantık hatası olduğunu göstermiştir.

ve bu da, yine görece bir toplumsal barış sağlamıştı. 1. Dünya Savaşı'na kadar gelişen ulaşım ve iletişim olanakları da iktisadi canlanmayı körükleyen etmenler olmuşlardı.

Bu hızlı gelişme döneminde, neoklasik iktisatçılar tutarlı bir yapı oluşturmaya başladılar. Ulusal akımlar arasında küçümsenemeyecek tartışmalar yaşanmışsa da neoklasik iktisat kuramının yukarıda bahsedilen altı temeli herkes tarafından kabul edilmekteydi.

4. Neoklasik iktisat kuramının Ana Akım Olarak Günümüzdeki Yeri

Neoklasik iktisat kuramının tarihi gelişimini bu şekilde ele aldıktan sonra kuramın iktisadi hayatı açıklamaya çalışan bir bütün olarak genel özelliklerine değinebiliriz. Neoklasik iktisat kuramı 20.yy'ın çift kutuplu dünyasında özellikle Amerikan kapitalizminin desteğini alarak ana akım haline gelmiştir. Ana akımla kastedilen iktisat eğitiminin temeline yerleştirilmiş olması ve iktisadi çalışmaların %95'inin kuramsal referans kaynağı olmasıdır. Günümüzde, Türkiye de dahil serbest piyasa ekonomisini benimsemiş olan ülkelerin üniversitelerinin iktisat bölümleri lisans ve lisansüstü öğrencilerine giriş derslerinden başlayarak neoklasik iktisat kuramı çerçevesinde oluşturulmuş olan modelleri öğretmektedirler. Neoklasik iktisat kuramının günümüzdeki halini ele almak bu yazının kapsamını ve amacını aşacaktır. Tek tek modelleri ele almak yerine, bu modellerin oluşturulmasında kullanılan genel yöntemi ve neoklasik akıma mensup iktisatçıların paylaştığı ortak ön kabulleri açıklamaya çalışmak daha aydınlatıcı bir çaba olacaktır.

İktisat bir bilim olarak ortaya çıktığından beri ön kabuller hayati bir önem taşımaktadır. Nesnel bir gözle bakıldığında, ideolojilerle bağlarını koparmayan iktisatçılar ön kabuller yaparak yakınında durdukları ideolojinin dikte ettiği "inanç sistemini" bilimsel bir yapı olarak kuramlarının temeline yerleştirmişlerdir. Bu yöntem hem solcu hem de liberal iktisatçılar için geçerlidir. Burada kavram kargaşasına yol açmamak için *ön kabul* (*presuppositions*) ve *varsayım* (*assumption*) kavramlarını biraz daha detaylı incelememiz doğru olur. Varsayım daha çok tek tek modellerle ilgilidir ve karmaşık ilişkileri -bu ilişkilerin özünü saklı tutmak kaydıyla- basitleştirmek için yapılır. İktisadi modellemenin temel mantığı, karmaşık yapıların içinde daha az etkili olan değişkenlerin etkilerinin ihmal edilmesiyle iktisadi ilişkilerin yöneldiği genel eğilimi belirlemektir. Bütün iktisadi akımlar bu mantıkla modelleme yapmaktadır. İktisat kuramı bu şekilde gerçek hayatın "ta kendisini" değil ancak gerçek hayata yakınsak bir ilişkiler ağını inceleyerek gerçek hayatı açıklamaya çalışır. Eğer basitleştirici varsayımlar yeterince gerçekçi ise yukarıda anlatılan süreç bir sorun yaratmaz. Mesela makroekonometrik bir model kurulurken Karadeniz'deki kötü hava şartlarından dolayı azalan balıkçılık faaliyetlerinin gayri safi milli hasılayı etkilemediğini varsaymak çok "tehlikeli" bir varsayım değildir. Ne var ki, Türkiye genelindeki hava şartlarının GSMH'yı etkilemediğini varsaymak oldukça "tehlikeli" olabilir. Burada neyin ihmal edilip neyin ihmal edilemeyeceği "pratik" bir sorundur. Dolayısıyla varsayımlar nesnel gözlemlerle tutarlı olmak, yani gerçekçi olmak zorundadır. Bu da yapılan pratik çalışmalarla uyumlu olması anlamına gelir. Ön kabulde ise böyle bir şart yoktur. Ön kabuller modellerle değil yöntemlerle ilgilidir. Ön kabuller bilim adamının modelleme sürecindeki kılavuzudur. Bilim adamı belirli bir ön kabul dizisini kabul ettikten sonra yürüttüğü çalışmaları bu diziye göre yapar. Yani ön kabuller yürütülen çalışmanın çerçevesini çizer. Tabii ki kabul edilen bir ön kabuller dizisinin kendi içinde tutarlı olması çok önemlidir.

Dolayısıyla bizim şimdi ele alacağımız konu “ölçeğe sabit getiri”^{xi} veya “azalan marjinal fayda” gibi varsayımlar veya onların tutarlılığı değil “enstrümentalizm”, “bireycilik”, “temel akılcılık”, “takas” alt başlıkları altında inceleyeceğimiz ön kabullerdir. Farklı yazarlar bu ön kabulleri farklı başlıklar altında incelemiş olsa da öz olarak hepsi *Lavoie*’nin sınıflandırmasıyla aynıdır.^{xii}

a) Enstrümentalizm:

Neoklasik iktisat kuramı, *Friedman*’dan bu yana iktisat biliminin amacını gelecekle ilgili öngörüler yapmak olarak görme eğilimindedir. Bu anlamda iktisat bilimini bir tür “araç” (*instrument*) olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle amaçları iktisadi olayların ortaya çıkış şekillerini veya toplum içindeki iktisadi ilişkileri incelemek yerine, genellikle “tehlikeli” bir takım varsayımlar altında geliştirilen bir takım modellerin yardımıyla öngörüler yapmaktır. Bu modellerin temelleri olan aksiyomlar gerçekleştirebilirliklerine göre değil tek bir dengenin varlığını garantileyecek şekilde seçilirler. Neoklasik iktisatçılar gerçekçi olmayan varsayımlarının karmaşık olanı basitleştirmek için gerekli olduğunu savunmaktadırlar. Ne var ki bu basitleştirici varsayımlar gevşetildiği (geçerli olmadıkları kabul edildiği) zaman “daha önce elde edilen sonuçlara ulaşabilmek için daha az gerçekçi olan yeni varsayımlar yapmak gerekmektedir”.¹¹ Dolayısıyla, yapılan modellemeleri gerçek hayata uygulamak, gerçek hayatı modellemekten çok daha zor ve karmaşık bir hale gelir. İktisadi çalışma sadece belirli şartlar yerine getirilince ne olacağını tahmin eden ve bir avuç insanın oynadığı bir oyundan başka bir şey olamamaktadır. Neyin neden olduğunu değil nasıl olacağını ve hatta zaman zaman nasıl olması gerektiğini araştırarak bir hal almaktadır. Yapılan tahminler tutmayınca da matematiksel olarak daha karmaşık ve daha az gerçekçi olan yeni modeller yaratılmaktadır. İşte bu nedendir ki “*iktisat bilimi, tezleri tamamen zıt şeyleri savunan iki bilim adamının arka arkaya Nobel ödülü alabildiği tek bilim dalıdır.*”

Bu tip bir yaklaşımın alternatifi “gerçekçilik”tir. Bu yaklaşıma göre iktisadi kuram ve modellemenin amacı gerçek hayatta olup biteni açıklamaya çalışmaktır.

b) Bireycilik:

Bireycilik neoklasik kuramın en önemli ontolojik ön kabulüdür. Neoklasik iktisat kuramı, iktisadi analize bireyin davranışlarıyla başlar. Tek başına ele alındığı zaman doğru olarak kabul edilebilecek olan bu yaklaşım bireyin seçim yapma sürecinde etkili olan en önemli etken göz ardı edilince geçerliliğini kaybetmektedir: İnsan verdiği her kararda içinde yaşadığı toplumdan etkilenmektedir. Neoklasik iktisat kuramının bireyciliği bireyi toplumdan yalıtmaktadır. Toplumsal kurumlar, sosyo-ekonomik sınıflar, toplumsal normlar ve toplumsal baskının birey üzerindeki etkileri yok sayılmaktadır. Bu anlayış neoklasik iktisat kuramının temsil ettiği ideolojinin

^{xi} Ölçeğe sabit getiri neoklasik modellerin kullandığı üretim fonksiyonlarının matematiksel çözümlerinde kolaylık sağlayan bir varsayımdır. Bu varsayıma göre eğer bir üretim sürecine giren üretim etmenleri n kat arttırılırsa üretim sürecinin sonucunda ortaya çıkan ürün de nicelik olarak n kat artar. Yani; $f(K,L)$ gibi bir üretim fonksiyonunun aşağıdaki şartı sağladığı varsayılır:

$$f(n.K, n.L) = nf(K, L)$$

Böylece bir ekonomide girdilerin miktarının çıktının miktarına oranı sabitlenmiş olur. Dolayısıyla aynı üretim sürecine daha fazla girdi sokularak oransal anlamda daha fazla çıktı elde edilemez. Aksi takdirde mükemmel serbest rekabet piyasalarının oluşumu mümkün değildir. Eğer bazı üreticiler ölçeğe artan getiri özelliği sergileyen üretim fonksiyonları ile çalışıyorlarsa, bu üreticiler diğerleri üzerinde bir üstünlük sahibi olurlar ve serbest rekabet mümkün olmaz. Aynı şey sektörel bazda da geçerlidir.

^{xii} *Heijdra* ve *Locenberg* ile *Samyer*’in sınıflandırmaları farklıdır.

savunulması için uygun bir zemin oluşturmaktadır. Kapitalizmin sürekli görmezden geldiği sınıflar arası farklar ve hatta sınıfların varlığı bireycilik ön kabulüyle kuramdan uzak tutulmaktadır.

Özellikle toplumsal ilişkilerin ve iletişimin her geçen gün arttığı 21. yy. dünyasında insanların karar verme sürecinde toplumsal etkenleri göz önüne almadıklarını savunmak deve kuşunun tehlike sezince kafasını kuma gömmesi gibi bir tepkidir. En son bir süper markette yaptığınız alışverişi düşünün. Alışveriş sırasında yaptığınız seçimler, bireysel tercihleriniz miydi yoksa, reklam veya eş dost tavsiyesi gibi toplumsal kurumların size dayattığı seçimler miydi? Ya da bir toplulukla yemek yerken, henüz doymamış olmanıza rağmen çevredekilerden çekindiğiniz için “teşekkür edip” masadan hiç kalkmadınız mı? Neoklasik iktisat kuramına göre bunların hepsi istisna olarak görülebilir. Halbuki gerçek hayatta toplumsal baskı ya da sorumluluklar pek çok zaman bireysel çıkarları ikinci plana atabiliyor.

Bireyciliğin alternatifi organizizmdir. Bu yaklaşıma göre iktisadi ilişkilerin yapıtaşı olan insanın kararlarını verirken toplumla kurduğu ilişkilerin etkili olduğu ve bu şekilde “organik” bir çerçeve ortaya çıktığı anlayışına dayanmaktadır.

c) Nesnel Akılcılık:

Neoklasik iktisat kuramının bu en önemli ve en sorunlu varsayımını anlayabilmek için öncelikle akılcılık kavramını açıklamak gerekir. 19. yy’da ortaya çıkmaya başlayan toplumsal bilimler 20. yy’ın ortalarına kadar çok önemli bir sorunu çözmeye çalışmışlardır: İnsan davranışlarına test edilebilir bir kalıp bulmak. Toplumu temel taşı olan insanın davranışlarını açıklamamızı sağlayacak bir çerçeve ortaya konulmadan toplumsal ilişkileri açıklamaya çalışmak havanda su dövmekten farksızdı. İnsan davranışlarıyla ilgili mevcut yaklaşımlar, iktisatçılara yeterince formel bir araç sağlayamıyordu. Bu yöntemler daha çok içsel varsayımların genelleştirilmesi yöntemine başvuruyor, bu nedenle formel analiz için yeterince nesnel olamıyorlardı. İktisatçılar ise fizik kanunları gibi her yerde ve her zaman geçerli olacak kurallar peşindeydiler. Böyle bir kural bulunabildiği takdirde iktisadi olayların çözümlenmesi çok kolaylaşacaktı. Ayrıca bu tip bir kuralın matematiksel olarak ifade edilebilir olması da çok önemliydi. İktisatçılar, kimilerine göre fizikçilere özenerek, matematiği iktisadın dili haline getirmeye ve “ideolojiden arınmış”, evrensel sonuçlar bulmaya çabalamaktaydılar. Böylece üzerlerine yapışan “kapitalist” yaftasından kurtulmuş olacaklar ve araştırmaları sonucu elde ettikleri sonuçların “ideolojik değil bilimsel” olduğundan kimsenin şüphesi kalmayacaktı. Matematiğin evrensel bir doğrulayıcı olarak kullanılması son zamanlarda belli çevreler tarafından çok eleştirilmektedir.^{xiii}

Bu iki temel üzerine akılcı seçim kuramı ve nesnel akılcılık geliştirildi. Nesnel akılcılık günümüz neoklasik iktisat kuramının temelindeki insan davranışı ön kabulüdür. Bu ön kabule göre insanlar iktisadi kararlar verirken sürekli bir fayda maksimizasyonu yapmakta, bunun için de ulaşabildikleri tüm verileri karmaşık matematiksel yöntemler yardımıyla kullanmaktadırlar. Böyle bir yaklaşımın tam olarak kullanılabilmesi için iki ön koşul vardır: Birincisi insanların her an, her türlü maksimizasyonu yapabileceklerini ve ikinci olarak insanların her türlü veriye her an ulaşabileceklerini kabullenmek. Bunlardan ilki karar alma süreci üzerindeki zaman

^{xiii} Bu konuda birkaç sene önce Fransa’nın önemli üniversitelerinde okuyan iktisat öğrencilerinin başlattığı “post-autistic economics” hareketi çok ilgi çekicidir. Daha detaylı bilgi için www.paecon.org adresine bakınız.

kısıtlamasının kaldırılmasıyla, ikincisi ise tam rekabetçi piyasalar varsayımıyla^{xiv} sağlanmaktadır.

Bu ön kabulün gerçek hayatı ne kadar yansıttığını tartışmaya bile gerek yoktur. Gerçek hayatta insanlar ne sonsuz bir işlem kapasitesine ne de var olan tüm verilere erişme yeteneğine sahiptirler. İşte bu iki husus dikkate alınarak süreçsel akılcılık yaklaşımı geliştirilmiştir. Ne var ki neo-klasik iktisatçılar geliştirilen bu yeni yaklaşımı yeterince formel bulmamaktadırlar.

d) Takas:

Neoklasik iktisat kuramının en temel varsayımlarından birisi üretim faktörlerinin tam istihdamıdır. Bu nedenle de neoklasik iktisat kuramına göre ekonomideki kaynaklar kısıtlıdır. İktisat bilimi bu kaynakların kimin için ve nasıl kullanılacağı sorusuna yanıt aramaktadır. Ne var ki kaynakların sınırlılığı varsayımı gerçeklerle uyumamaktadır. Gerçek hayatta ekonomide istihdam edilmeye hazır bekleyen bir miktar emek ve sermaye her zaman mevcuttur.^{xv} Bu nedenle de kaynakların kısıtlılığından bahsetmek oldukça zordur.

Kaynakların kısıtlı olduğu varsayımı iktisadi analizin konusunu üretimden alıp paylaşım konusuna taşımaktadır. Neoklasik iktisatçılar üretimin nasıl arttırılacağını değil nasıl paylaştırılacağını tartışmaktadırlar. Kaynakların kısıtlılığı varsayımı altında üretimin arttırılmasının tek yolunun teknolojik gelişme olduğu sonucuna varmaktadırlar. Teknolojik gelişme üretim artışının en önemli kaynaklarından birisi olmakla birlikte tek kaynağı değildir. Dolayısıyla ekonomideki atıl işgücü ve sermayenin nasıl üretime katılacağı konusu sürekli ihmal edilmektedir.

5. Kuramdaki Çatlaklar

a) Akılcı Seçim Kuramı ve Temel Belirsizlik:

Neoklasik iktisat kuramı yukarıda anlatılan temel akılcılık yaklaşımını kullanarak genel geçer bir seçim kuramı oluşturmaya çalışmıştır. Seçim kuramları insanların iktisadi kararlar verme sürecinde dikkate aldıkları kural ve değişkenleri açıklamaya çalışır. Bunu yaparken dikkat edilmesi gereken şey insanların dikkate aldığı bu kural ve değişkenlerin genel geçer olmasıdır. Buradaki temel nokta ise her insan ve her olaya uygulanabilecek bir kurallar ve değişkenler bütünüdür. Biraz derine inilirse böyle bir varsayım yapılmadığı takdirde iktisat biliminin büyük oranda anlamını yitirdiği görülür. İktisadi olayların temelinde seçim yapma olgusu vardır. İnsanların birey olarak ya da toplumun bir parçası olarak verdikleri kararlar iktisadi hayatı oluşturmakta, insan kaynaklı kararlar iktisadi olayların temelinde yer almaktadır. Dolayısıyla bu kararların nasıl alındığının anlaşılması iktisat bilimi için hayati bir öneme sahiptir.

^{xiv} Tam rekabetçi piyasanın oluşabilmesi için iktisadi birimlerin veri kümelerinin simetrik olması gerekmektedir. Bu da bilginin sınırsız ve ücretsiz olarak dolaşımının sağlanması ile mümkündür. Aksi takdirde bilgi eksikliği olan birimlerin diğerlerine göre bir dezavantajı olacaktır.

^{xv} Marx'ın "yedek işsizler ordusu" dediği ve Keynes'in iktisat bilimine en önemli katkısı olan "düşük istihdam dengesinin" mümkün olduğunu kanıtlayan kuramı ekonomide istihdam edilmeyi bekleyen işgücü kaynaklarının olduğunu göstermektedir. Diğer yandan istatistik kurumlarınca sürekli takip edilen ve asla %100 olmayan "kapasite kullanım oranları" da ekonomideki sermayenin tam olarak istihdam edilemediğine işaret etmektedir. Böylece ekonomide üretim faktörlerinin "kıtlığından" bahsetmek biraz gülünç olmaktadır.

Konuya hayati önem kazandıran diğer bir husus ise iktisadi araştırmanın temeline konulan seçim yaklaşımının sonucu doğrudan etkilemesidir. Uygun yaklaşımın seçilmesiyle araştırma istenilen şekilde sonuçlandırılabilir. Tabi böyle bir şeyin yapılmasının önündeki en önemli engel gerçeklere uygunluk kıstasıdır. Eğer gerçek hayatın tam olarak açıklanamayacak kadar karmaşık olduğunu ve iktisadi incelemenin konusu olan ilişkilerin basitleştirilmesi gerektiğini kabul edip de gerçek hayata uygunluğu göz ardı ederseniz önünüzde hiçbir engel kalmaz.

Seçim kuramının önemini vurguladıktan sonra akılcı seçim kuramının özelliklerine geçebiliriz. Daha önce belirtildiği gibi akılcı seçim kuramının temelinde temel akılcılık yer almaktadır. Neoklasik iktisatçıların böyle bir yaklaşımı benimsemeleri ortaya koydukları marjinalist anlayışa çok uygundur. Marjinalist anlayış, değeri fayda kavramı ile açıklar. Buna göre bir malın değeri serbest piyasa şartlarında piyasaya çıkan son birimin sağladığı faydaya eşittir. Bu tanımlı biraz açarsak malın değerinin belirlenmesinde talep ve arz miktarlarının önemi ön plana çıkar. İnsanlar ihtiyaçlarını karşıladıkları her maldan bir fayda alırlar. Ne var ki tüketilen malların faydaları eşit değildir. Mal miktarı arttıkça, tüketilen en son birim malın insana sağladığı fayda azalır. Buna azalan marjinal fayda yasası denir. Malın değeri en son birimin faydasına eşit olacağı için piyasaya olan arz arttığı zaman fiyat da düşmektedir, aksi durumda bunun tersi doğrudur.

Akılcı seçim kuramının marjinalist yaklaşıma olan yakınlığı, fayda kavramını kullanmasıyla ilgilidir. İnsanlar iktisadi konularda kararlar verirken elde edecekleri faydayı gözetmektedirler. Bunu yaparken en yüksek faydayı sağlayacak en uygun değişken değerlerini seçerler. Bunun için de gerekli matematiksel yöntemleri kullanırlar. Akılcı seçim kuramı bu süreci meşrulaştıracak araştırmalarla meşgul olmaktadır. Akılcı seçim kuramını iktisadi olaylara uygularken yapılan en önemli varsayım karar vericinin olaylarla ilgili her türlü veriye ve bunları tam olarak kullanabilmek için gerekli olan araçlara sahip olduğudur. Eğer bu varsayım doğruysa karar vericinin kendisine en yüksek faydayı sağlayacak olan değişken kümesini seçmesinin önünde hiçbir engel kalmamaktadır.

Akılcı seçim kuramını bir örnekle pekiştirmeye çalışalım. Farz edelim ki yolda yürürken birisi sizi çağırıyor ve size 100 TL vereceğini, ancak sizin bu parayı üçüncü bir kişiyle paylaşmanız gerektiğini, paylaşdırmayı sizin yapacağınızı ancak bu paradan sizin paylaştırmaya göre payınızı alabilmeniz için karşı tarafın bu paylaşımı kabul etmesi gerektiğini söylüyor. Eğer karşı taraf sizin taksiminizi kabul ederse paranın o şekilde sizde ve onda kalacağını anlatıyor. Aynı şeyler üçüncü şahısa da anlatılıyor. Ne yaparsınız?

Eğer siz ve üçüncü şahıs akılcı iseniz yani akılcı seçim kuramının kurallarına göre karar veriyorsanız çözüm çok açıktır. 99 lira kendinize 1 lira da üçüncü şahısa verirsiniz (en küçük para birimi 1 TL olsun). Karşı taraf 1 TL 0 TL'den büyük olduğu için bu teklifi kabul edecektir. Siz de karşı tarafa vereceğiniz X TL için $X > 1$ ise $100 - X < 99$ olacağından bu tekliften farklı bir teklif yapmamalısınız. Akılcı seçim kuramına göre sonuç budur. Şimdi gerçek hayatta böyle bir durumda sonucun ne olacağını bir düşünün bakalım. Muhtemelen üçüncü şahsın kendisine önerilecek düşük teklifleri veto edeceğinden korkarak karşı tarafa verdiğiniz teklifi artırmak zorunda kalacaksınız. Bu basit açılım bile akılcı seçim kuramı ile ilgili önemli sorunlar olduğuna işaret etmektedir.

Aslına bakarsanız bu sorunlar **Keynes** ve hatta neoklasik iktisat kuramının öncülerinden olan **Knight** tarafından çok uzun zaman önce dile getirilmiştir. Akılcı

seçim kuramına yneltlen eleştiriler kuramın iki temel varsayımıyla ilgilidir. **Keynes**, “**A Treatise on Probability**” kitabında “*Temel Belirsizlik*” kavramı ile tüm verilerin ulaşılabilirliği konusunda çok önemli bir soruna dikkat çekmektedir. Günümüzde **Keynes’in** o günlerde ortaya koyduğu bu kavram akılcı seçim kuramına yneltlen en önemli eleştirilerin temeli olmuştur. Yukarıdaki rnek çerçevesinde düşünürsek siz karşı tarafın davranış tarzını tam olarak bilemediğiniz için yukarıda anlatılan sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Temel belirsizlik çok basit mantıksal temelleri olan bir gözlemdir. Buna göre insanlar erişilebilen tüm veri kümesine erişip erişemediklerini bilemezler. Erişebilen tüm veri kümelerinin içindeki en önemli bölüm, olası seçeneklerin tamamının bilinmesidir. Gerçek hayatta seçiciler olası seçeneklerin tamamını bilip bilmediklerinden asla emin olamazlar. Her zaman eldeki olasılıkların dışında bir olasılık daha olma ihtimali vardır. Bu ihtimal eldeki olasılıklar ne kadar çok olursa olsun hiçbir zaman sıfırlanamaz. Dolayısıyla ulaşılabilen tüm veri kümesinin tamamına erişmek olanaksızdır. Seçim yapma kavramına dayanan tüm olaylarda temel belirsizlik söz konusudur. İktisadi seçimler yaparken karar verici tüm veri kümesine ulaşamaz ve yaptığı seçim nesnel akılcılık bakımından eksik olur. Temel belirsizlik, akılcı seçim kuramına yapılan formel bir eleştirdir. Neoklasik iktisatçılar bu formel eleştiriye varsayımlar yaparak cevap vermektedirler: “Tüm veri kümesinin ulaşılabilir olduğunu varsayalım.”

Temel belirsizliğin en önemli özelliklerinden birisi kaynağını doğrudan gerçek hayattaki gözlemlerden almasıdır. Gerçek hayatta karar verirken asla emin olamayız. Her zaman bir risk faktörü vardır. Temel belirsizliği daha iyi anlayabilmek için risk kavramını biraz daha açmakta fayda vardır. Neoklasik iktisatçılar temel belirsizlik durumlarını basit birer risk durumu olarak algırlar. Mümkün olan tüm seçeneklerin değerleri ve gerçekleşme olasılıklarıyla ilgili veri durumuna göre karar vermeye konu olan olayları üç grupta toplayabiliriz:

- i) Kesinlik: Seçeneklerin getiri değerleri ve gerçekleşme olasılıkları eksiksiz biliniyorsa ortaya çıkar.
- ii) Risk: Seçeneklerin getiri değerleri veya gerçekleşme olasılıklarından birisi bilinmiyorsa ortaya çıkar.^{xvi}
- iii) Belirsizlik: Seçeneklerin değerleri ve gerçekleşme olasılıklarının ikisi de bilinmiyorsa ortaya çıkar.

Bu üç durumdan ilki söz konusuysa seçim yapmayla ilgili bir sorun yoktur. İkinci durumda ortaya çıkan sorunlar istatistik ve diğer matematiksel yöntemlerin yardımıyla çözülebilir. Ancak nc durumda herhangi bir yöntemle çözüme ulaşılamaz. Neoklasik iktisatçılar ikinci ve üçüncü durumu aynı şey olarak düşünmektedir. Halbuki

^{xvi} Bu grupta iki durum vardır: Seçeneklerin getiri değerlerinin tam olarak bilinmesi fakat gerçekleşme olasılıklarının bilinmemesi ve seçeneklerin gerçekleşme olasılıklarının bilinmesi fakat getiri değerlerinin bilinmemesi. İlk durum söz konusu ise istatistiksel metotlar kullanılarak seçeneklerin geçmişte gerçekleşme sıklıklarına dayalı ve her yeni gözlemlerle güncellenen tahminlerle, seçeneklerin gerçekleşme olasılıkları ile ilgili kestirim yapılabilir. Bu yönteme “*Bayezyen Kestirim*” denmektedir. İkinci durumda ise seçeneklerin getirileri öznel ölçütler kullanılarak tahmin edilebilir.

risk durumlarıyla belirsizlik durumlarının doğaları kesinlikle farklıdır. Risk durumlarında seçim “beklenen getiriler” hesaplanarak yapılabilir. Ne var ki, belirsizlik durumunda bu mümkün değildir.

b) Sermayenin Ölçülmesi Sorunu:

Temel belirsizlik kavramı Neoklasik iktisat kuramının felsefi temellerine yönelik bir eleştiridir. Bu bölümde ise neoklasik iktisat kuramının içsel olarak yaptığı bir ön kabulün yanlışlığını göstereceğiz. Neoklasik iktisat kuramını savunan iktisatçılar üretim sonucu elde edilen ürün miktarının, üretimin üç faktörünün bir fonksiyonu olduğunu düşünürler: Sermaye, işgücü ve üretim tekniği (üretim fonksiyonu). Burada sermaye ve emek girdilerdir. Üretim fonksiyonu ise üretimde kullanılan teknolojiyi yansıtır ve belirli bir seviyede ürün elde edebilmek için kullanılması gereken girdi miktarını belirler. Neoklasik üretim kuramının tanımladığı bir fonksiyon ailesi vardır ve genel olarak üretim süreçlerinin, bu tanımlanmış fonksiyon ailesine mensup fonksiyonlar olduğu kabul edilir. Bu fonksiyon ailesinin belli başlı özellikleri şunlardır:

$$i) \quad \frac{\partial f(K, L)}{\partial K} > 0 \quad \frac{\partial f(K, L)}{\partial L} > 0$$

yani girdi miktarı arttıkça elde edilen ürün miktarı da artmaktadır.

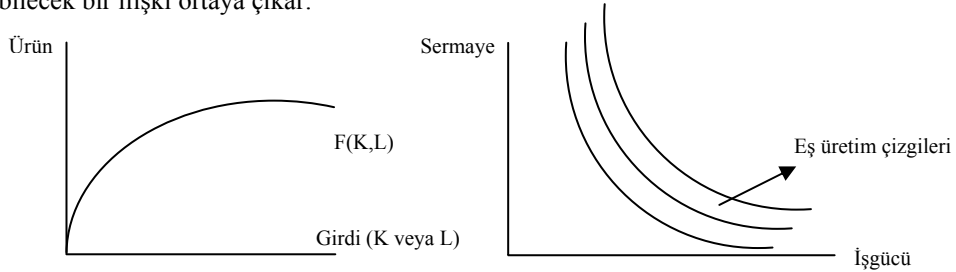
$$ii) \quad \frac{\partial^2 f(K, L)}{\partial K^2} < 0 \quad \frac{\partial^2 f(K, L)}{\partial L^2} < 0$$

yani üretim fonksiyonu iç bükeydir Bunun anlamı üretim sürecine sokulan her bir birim ek üretim girdisinin, elde edilen ürün miktarını kendisinden önce üretim sürecine girmiş olan ek birimden daha az arttıracağıdır.

$$iii) \quad f(\alpha K, \alpha L) = \alpha f(K, L)$$

yani üretim girdileri aynı oranlarda arttırıldığında elde edilen ürünün miktarı da bu oranda artmaktadır. Buna ölçeğe sabit getiri (constant returns to scale) denilmektedir. Yani üretim girdilerini hangi ölçeğe çıkarırsak çıkaralım oransal olarak daha fazla ürün elde etmemiz mümkün değildir.

Bu üç varsayımın sonucunda üretim girdileri arasında aşağıdaki grafiklerle ifade edilebilecek bir ilişki ortaya çıkar:

Neoklasik iktisatçılar yukarıdaki özellikleri taşıyan bir üretim fonksiyonun evrensel olarak genel geçer olacağını varsayılmaktadır. **J.B. Clarke** tarafından tanımlanan bu

fonksiyon ailesine “neoklasik üretim fonksiyonları” denilmektedir. *Clarke* tarafından tanımlanan bu fonksiyon neoklasik üretim ve bölüşüm kuramının temelini oluşturmaktadır. *Clarke*’ın tüm sektörler ve ekonominin tamamı için tanımlamış olduğu bu fonksiyon neoklasik iktisat kuramına seçkin ve tekil bir yaklaşım sağlamıştır.¹²

Ricardo, *Clarke*’dan yıllar önce neoklasik üretim fonksiyonuna benzer fonksiyonların tarım sektörü için geçerli olduğunu savunmuştur.^{xvii} 13 Ne var ki *Ricardo* bu durumun sadece tarım sektörüne has olduğunu ve bir istisna olarak kabul edilmesi gerektiğini savunuyordu.¹⁴ *Clarke* ise *Ricardo*’nun bu yaklaşımını genelleştirmiştir. Bu yaklaşım daha ilk ortaya atıldığı yıllardan itibaren çok eleştirilmiştir. Neoklasik iktisatçılardan *Böhm-Bawerk*, *Clarke*’ın ortaya attığı fonksiyonun sadece bir istisna olduğunu iddia etmiştir. Neoklasik iktisat kuramı da *Clarke*’ın yaklaşımını kabul edenler ve etmeyenler çevresinde iki ayrı koldan gelişmiştir.

Peki bu üretim fonksiyonu ile ilgili sorun nedir? *Böhm-Bawerk*’in değindiği konudan daha derin ve bugüne kadar kabul edilebilir şekilde cevaplanamamış olan “Sermayenin ölçülmesi” sorunudur. Bu konudaki eleştiriler Neorikardiyenizm’in^{xviii} en önemli temsilcilerinden olan *Straffa* ve Post-Keynesyenizm’in^{xix} en önemli temsilcilerinden olan *Robinson* tarafından 1920’lerden başlayarak geliştirilmiş olup 1970’lerde Cambridge England ve Cambridge Massachusetts’e mensup iktisatçılar arasında çok ciddi bir tartışmaya yol açmıştır. Bu eleştiriler 1970’ler boyunca devam etmiş, neoklasik iktisatçılar eleştirilere kabul edilebilir cevaplar veremeyince onları “hasır altı etme” yolunu benimsemişlerdir.

Üretim fonksiyonuna giren emek (veya neoklasik iktisatçıların sermayenin bir çeşidi olarak kabul ettikleri toprak) kendi birimleri ile ölçülebilir. Emek çalışılan birim zaman olarak, toprak ise metrik olarak ölçülebilir. Ne var ki sermayenin birimi ancak parasal olabilir. Dolayısıyla üretim fonksiyonuna giren sermaye ancak sermaye mallarının fiyatlarının da kullanılmasıyla ölçülebilir. Eğer 10 adet iş makinası kullanılacaksa, $10 \times P_{im}$ (P_{im} : iş makinasının fiyatı) çarpımının sonucu üretim fonksiyonunda “K” görülen yerlere yazılacaktır. Sermaye mallarının biriminin para olmasının sebebi bu malların heterojen olması ve her birinin ayrı özelliklerinin olmasıdır. Bir toplumun tüm iktisadi faaliyetleri söz konusu olduğunda heterojen olan bu malları tek bir birimle ifade etmek gerekmektedir. Parasal fiyatları kullanılmadan bir dozerin değeri dokuma tezgahları cinsinden (veya herhangi bir başka sermaye malı cinsinden) ölçülemez. Bu nedenle kullanılacak tek birim paradır ve böylece bu malların fiyatları da işin içine girmiş olur. Peki bunun sakıncası nedir?

Üretim fonksiyonunun yukarıda bahsedilen özellikleri kullanılarak piyasada dolaşan malların fiyatları ile ilgili olarak şu eşitlik elde edilebilir^{xx}:

$$\frac{df(k)}{dk} = p$$

^{xvii} Ricardo bu tip fonksiyonlardan azalan verim yasası bağlamında bahsetmektedir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Blaug, 1996 s.78-79 ve Kayalı, 1998

^{xviii} Neoklasik kuramın eleştirileri çerçevesinde geliştirilmiş olan alternatif bir iktisadi düşünce akımıdır. Ricardo’nun ölçüm sorunu ve yeniden üretilebilirlik kavramları üzerinde yoğunlaşmaktadırlar.

^{xix} Neoklasik kuramın eleştirileri çerçevesinde geliştirilmiş olan alternatif bir iktisadi düşünce akımıdır. Keynes’in düşük istihdam dengesi (denge noktasında ekonomideki kaynakların tamamının istihdam edilememesi) gibi konularda yoğunlaşmaktadırlar.

^{xx} Bu denkliğin ispatını herhangi bir iktisada giriş kitabında bulabilirsiniz.

Burada $k=K/L$ 'dir ve ekonominin tamamı için geçerli olan sermaye-işgücü oranını ifade etmektedir. p ise malların fiyat seviyesidir. Bu fiyat seviyesine sermaye mallarının fiyatları da dahildir. Ne var ki burada k hesaplanırken sermaye mallarının fiyatlarının kullanıldığını daha önce belirtmiştik. Yukardaki eşitliği kullanarak bulmaya çalıştığımız fiyatlara ulaşabilmek için bu fiyatları eşitliğin sol tarafında K 'yı hesaplarken kullanmamız gerekmektedir. Dolayısıyla neoklasik iktisat kuramı bir çıkmaza girmiş olmaktadır. Bu çıkmazdan kurtulmanın tek yolu sermaye mallarının homojen olduklarını varsaymaktır. Gerçeklerle tamamen çelişen böyle bir varsayımı savunmaya çalışan neoklasik iktisatçılar sonunda bunun "komik" bir varsayım olacağını kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bunun ardından **Samuelson** yeni heterojen sermaye kavramını göz önüne alarak yeni bir üretim modeli geliştirmiştir. Fakat **Samuelson**'un geliştirdiği yeni üretim modelinde de çeşitli tutarsızlıklar ortaya çıkmıştır.^{xxi 15}

Sermayenin ölçülememesi sorunu neoklasik iktisat kuramının üretimle ilgili 4 temel hipotezini çürütmektedir:

- i) Kâr oranları ve birim emek başına düşen sermaye miktarları ters orantılıdır.
- ii) Kar oranları ve birim ürün başına düşen sermaye miktarları ters orantılıdır.
- iii) Belirli bir maksimuma kadar, durgunluk halinde birim emek başına düşen tüketim kâr oranlarıyla ters orantılıdır. (Tüketimin altın kuralı)
- iv) Ölçeğe sabit getiri ve mükemmel serbest rekabet varsayımları altında eğer ürün kapitalist ve işçiler arasında her birinin marjinal üretkenliği oranında bölüştürülürse, tüm ürün artıksız şekilde dağıtılmış olur.¹⁶

5. Sonuç:

Neoklasik iktisat kuramı günümüzde her köşe başını tutmuş durumdadır. Dünyanın herhangi bir yerindeki bir iktisat öğrencisi için ana akımın genel çerçevesi dışında bilimsel çalışma yapmak neredeyse imkansız hale gelmiştir. Ciddi eleştirilere maruz kalan ve bu eleştirilere kabul edilebilir yanıtlar veremeyen neoklasik iktisatçılar bu eleştiriler hiç yokmuş gibi davranmaktadırlar. Eğer neoklasik iktisadın pratik bir boyutu olmasaydı bu tavır bizim için bir sorun olmazdı. Neoklasik iktisatçıları bilimsel ahlâka aykırı davranmakla suçlardık ve olay kapanırdı. Ne var ki neoklasik iktisatçıların dünya üzerindeki egemen güçlere olan yakınlığı ve onların politikalarına bilimsel taban yaratma işlevleri olayı sadece bilimsel ahlâkla ilgili olmaktan çıkarmaktadır. Neoklasik iktisadın gerçeklerle örtüşmeyen varsayımları ve mantıksal hatalarını temel alarak üretilen politikalar **IMF** ve **Dünya Bankası** tarafından tüm dünyaya dayatılmaktadır. Üretilen politikaların yanlışlığı o kadar aşikâr hale gelmiştir ki tüm Batı Dünyası, **IMF** ve **Dünya Bankası** politikalarını kıyasıya eleştirmektedir. 2000 Şubat krizinden sonra **IMF** ülkemizde hiç eleştiri almazken ve tüm suç siyasilere yüklenirken, ABD'de en ciddi köşe yazarları tarafından uyguladığı programın temelsizliği konusunda yerden yere vurulmuştur.

Son 10-15 yılda neoklasik iktisat kuramıyla ilgili gerçekler çeşitli uluslara mensup bilim adamları tarafından ortaya çıkarılmıştır. Bu nedenle yoğun bir alternatif arayışı başlamıştır. Ne var ki bu arayışlar çok zor şartlar altında devam etmektedir. Neoklasik yaklaşım genç bilim adamlarının en verimli çağlarında bu tip alternatif arayışlara

^{xxi} Bu model oldukça teknik ve karmaşık bir model olup, modelin ayrıntılarını anlayabilmek için neoklasik iktisat kuramlarını en azından orta derecede bilmek gerekmektedir. Bu nedenle bu modelin ayrıntılarından bahsetmek yerine ilgilenen okuyucular için, tüm ayrıntıları bulabilecekleri bir kaynak belirtmenin daha doğru olacağını düşündük. Ayrıntılar için bkz. Kayalı, 1978.

yönelmesine engel olmakta ve kendi yanlış modelleri ile ilgili çalışmalarını ödüllendirmektedir. Bunu yaparken kullanılan araçlar şunlardır:

a) Üniversitelerde okutulan iktisada giriş kitapları tamamen neoklasik iktisat kuramını anlatmakta ve öğrencilerde neoklasik iktisat kuramının alternatifi olmadığı sanısını yaratmaktadır. Öğrenciler neoklasik iktisat kuramının tek bilimsel iktisadi kuram olduğuna inandırılmaktadırlar.

b) Akademik tezleri değerlendiren jüriler içerisindeki akademisyenler çok büyük bir oranda neoklasik ekole mensup iktisatçılardır ve değerlendirmeleri sırasında referans olarak neoklasik modelleri kabul etmektedirler.

c) Piyasa mantığı ile çalışan batı üniversiteleri alternatif çalışmalar yapan bilim adamlarına “yatırım yapmayı” riskli görmektedirler. Ayrıca bu piyasa mantığı, bilimsel çalışmaların finansmanı konusunda ideolojiyi ön plana çıkarmaktadır. Batı ülkelerinde egemen olan ideolojilere aykırı sonuçlara ulaşan bilimsel çalışmalar desteklenmemektedir.

d) Neoklasik paradigmanın dışında kalan akademik çalışmalar kullandıkları terminoloji ve varsayımları farklı olduğu için önemli akademik dergilerde yer alamamaktadırlar.

Yukarıda anlatılan zorlukları batı ülkelerinde yenmek oldukça güç olabilir. Ne var ki birkaç üniversite dışında Türkiye’de bu engellemeler bu kadar katı değildir. Bu sadece Türkiye’de değil kendilerine ekonomik krizler, işsizlik, üretim yetersizliği ve yüksek enflasyondan başka bir şey veremeyen neoklasik **IMF** politikalarından bıkan ve alternatif politikalar arayan az gelişmiş ülkelerde de böyledir. Bu nedenle Türk üniversiteleri alternatif iktisat çalışmaları için çok elverişli bir ortam sunabilirler. Batıda radikal olarak değerlendirilen yaklaşımlar Türkiye’nin içinde bulunduğu iktisadi durumu neoklasik iktisat kuramından çok daha başarılı bir şekilde açıklamaktadır. Bu nedenle Türkiye gibi ülkeler alternatif yaklaşımların gelişmesi için, alternatif yaklaşımlar da Türkiye gibi ülkeler için bir şans olabilir. Yapılması gerekenler yukarıda anlatılan gerçekleri üniversitemizdeki iktisat eğitiminin bir parçası haline getirmek ve gençlerimize alternatif modeller oluşturmak konusunda destek vermektir. Bu yapıldığı takdirde **IMF** tarafından dayatılan her politikayı tanı emri gibi kabul eden kadroların yerine, ülkesinin gerçekleri ile örtüşen iktisadi politikalar üretebilen kadrolar yetiştirebilir. Gerçi böyle bir şey, her köşe başını tutmuş olan “televole ekonomistlerinin”, “neoklasik imamların”, “memur profesörlerin”, “bilumum manda ve himayecilerin”, “yabancı sermaye masalcılarının”, “altı oktan altın üçgen yapmaya çalışanların”, “liberallerin, neoliballerin ve liberal sosyal sentezcilerin” uykularını kaçıracaktır. Bu nedenle yukarıda saydığımız süreç sadece bir eğitim meselesi değil ülkenin “muasır medeniyetler seviyesine bağımsız bir şekilde çıkabilmesi” meselesidir. İktisat biliminin “gerçek hayatta hiçbir işimize yaramayan” bir laf ve işlem salatası olmaktan çıkıp ülke yönetirken edineceğimiz “en hakiki mürşit” olabilmesi meselesidir.

6. Ek: Sermayenin Ölçüm Sorununun İspatı

Kayalı (1978), bu konuda biraz daha teknik olmakla beraber matematiksel dili nedeniyle bazı okuyucular tarafından daha rahat anlaşılabilceğini düşündüğümüz farklı bir ispat sunmaktadır:

“... Neoklasik yaklaşıma göre sermayeye göre çizilen toplam ürün eğrisinin herhangi bir noktadaki eğimi, o noktada sermayenin marjinal verimini belirler ki bu da bir birim sermayenin fiyatına eşittir.”

“Bu eğri, belirlemesi gereken fiyatlar bilinmeden önceden çizilemez ve eğimi ölçülemez. Üstelik, aynı fiziksel sermayenin değeri ve eş ürün eğrisinin eğimi, seçilen fiyatlara bağlı olarak değişir ki, bu da bu yapıtı kabul edilemez hale getirir.”

“... cebirsel bir örneklerle bu durumu açıklayabiliriz:

$$K = \frac{R_1}{(1+r)} + \frac{R_2}{(1+r)^2} + \dots + \frac{R_n}{(1+r)^n} + \dots$$

K: n yıl dayanan ve bu süre boyunca her yıl R_i lira brüt kâr akımı üreten ve bu süre sonunda hurda değeri sıfır olan bir makinenin azami değeri

r: faiz haddi

Eğer K bilinmiyorsa, K'yi belirleyebilmek için R_i ve r'nin bilinmesi gerekmektedir. Halbuki $P/K = r^{xxii}$ ilişkisini daha önceden belirtmiştik. Ancak görüyoruz ki K'yı bulabilmek için (heterojen sermaye mallarının bulunduğu bir dünyada sermaye değeri ancak para cinsinden belirlenebilir) r'yi bilmemiz gerekiyordu. Böylece $r = P/K$ ilişkisi bir kısır döngü içermektedir.

KAYNAKLAR

- 1 Kazgan,G.; 1969, İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul s.147
- 2 Screponti, E., Zonogni,S; 1993, An outline of History of Economic Thought, Clerandon Press, Oxford p.145
- 3 Screponti, E., Zonogni,S; 1993, An outline of History of Economic Thought, Clerandon Press, Oxford p.146
- 4 Kazgan,G.; 1969, İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul s.147
- 5 Screponti, E., Zonogni,S; 1993, An outline of History of Economic Thought, Clerandon Press, Oxford s.145
- 6 Screponti, E., Zonogni,S; 1993, An outline of History of Economic Thought, Clerandon Press, Oxford s.150
- 7 Screponti, E., Zonogni,S; 1993, An outline of History of Economic Thought, Clerandon Press, Oxford s.148-150
- 8 Kazgan,G.; 1969, İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul s.147
- 9 Screponti, E., Zonogni,S; 1993, An outline of History of Economic Thought, Clerandon Press, Oxford s.176
- 10 Screponti, E., Zonogni,S; 1993, An outline of History of Economic Thought, Clerandon Press, Oxford s.147
- 11 Lavoie, M.; 1992., Foundations of Post-Keynesian Economic Analysis, Brookfield, Vt. : E. Elgar, Aldershot, Hants, England Ottawa s.8-9
- 12 Lavoie, M.; 1992., Foundations of Post-Keynesian Economic Analysis, Brookfield, Vt. : E. Elgar, Aldershot, Hants, England Ottawas.24
- 13 Kayalı, R.; 1978, Neoklasik ve neorikardiyen üretim ve bölüşüm modellerinde sermaye sorunu, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. s.1-6
- 14 Blaug, M.; 1996, Economic Theory in Retrospects, Press Syndicate of University of Cambridge, Cambridge s.80
- 15 Kayalı, R.; 1978, Neoklasik ve neorikardiyen üretim ve bölüşüm modellerinde sermaye sorunu, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. s.25-30
- 16 Kayalı, R.; 1978, Neoklasik ve neorikardiyen üretim ve bölüşüm modellerinde sermaye sorunu, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. s. 12-20

^{xxii} Bu bir tanımdır. Kar haddi P/K oranına eşittir.